

SAVA HENȚIA (1848 - 1904). OPERA CU CARACTER ISTORIC ȘI PATRIOTIC, RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ DIN 1877-1878

Ioana RAICA

Sava Henția a trăit și a creat într-o etapă de efervescentă a mișcării naționale pentru constituirea statului național român. Pictorul nu a fost indiferent față de marile evenimente și nobilele idealuri ce-și așteptau împlinirea. Astfel, un proiect al său l-a constituit crearea unui panou „dedicat tuturor românilor care au lucrat pentru regenerarea și independența țării”¹. Sub influența conceptuală și stilistică a profesorului său, Theodor Aman, Sava Henția a reprezentat curajul voievodului muntean și a ostașilor săi în lucrarea *Izgonirea turcilor de la Giurgiu în 1594 de către Mihai Viteazul*, realizată în anul 1870, operă care se definește prin reprezentarea dinamismului și mișcării personajelor.

O altă lucrare, *Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia*, de dimensiuni mai reduse, îl prezintă pe Mihai Viteazul urmat de oștenii săi, cu drapele, intrând în Alba-Iulia, întâmpinat fiind de oameni cu făclii, ce luminează, în mod difuz, întregul moment nocturn. Remarcăm în această lucrare măiestria reprezentativității eclerajului nocturn, al clar-obscurului într-o viziune rembrandtiană convingătoare. Alegerea acestor teme, dar și redarea lor plastică, exprimată prin gruparea dinamică a personajelor, execuția mai liberă, prin aplicarea degajată a unor tente cu ecou romantic sunt influențele ce amintesc de arta lui Theodor Aman. Prin asemenea opere, Sava Henția se armonizează cu mișcarea patriotică a pictorilor, care prin lucrările lor, susțineau campania pentru independența națională.

În același spirit patriotic, artistul realizează, în 1876, portretul în picioare al eroului popular Tudor Vladimirescu, lucrare inspirată de tabloul cu aceeași temă al lui Theodor Aman, dar fără a întruni aceleași calități artistice².

Realizat în 1877, *Lagărul* este una dintre cele mai importante compoziții de război realizate la noi în secolul al XIX-lea și, probabil, cea mai reprezentativă dintre creațiile lui Henția.

¹ Popescu 1954, p. 89.

² *Expoziția Aniversară* 1998, p. 6.

„Pânza înfățișează un bivuac al trupei, așezat pe un dâmb, în planul al doilea cu corturile albe aliniat, în care se văd ostași în îndeletnicirile tipice de tabără, ca și cei din grupările dintre și din fața corturilor, așezați pe pământ, lângă cazanele de bucătărie îngropate în mal, sub care mocnesc focuri sau lângă ciubărele cu apă de băut. În primul plan-stânga, lângă o saca desjugată ce poartă cruce roșie, se află un grup de cai văzuți din spate, dintre care unul este tocmai potcovit de un soldat. Din dreapta vine convoiul de furgoane, precedat de un ofițer călare pe un cal alb. Într-un cort conic, cu streșina ridicată ca o vizieră, se vede, la o masă cu hărți, un grup de ofițeri”³.

Ion Frunzetti continuă analiza lucrării, menționând că

„Scena este, în ansamblul ei, perfect compusă, atât pictural, cât și ca episod dramatic. Peisajul năpădit de straniile ciuperci ale corturilor este animat de forfota pașnică a răgazului provizoriu, gustat din plin, caracteristic pentru taberele ce n-au ajuns încă în prima linie. Activitățile variate ale grupurilor și minuțiozitatea cu care fiecare personaj reprezentat, oricât de distanțat de primul plan, pare studiat pentru a fi încorporat în ansamblu, cu gesturile și atitudinea sa specifică, dau întregului câmp vizual o veridicitate sporită și de notația exactă a luminii, ce ne indică și ora din zi și starea atmosferei din momentul când se petrece scena”⁴.

La Expoziția de Arte Frumoase din 1881 din București și mai apoi la Expoziția Română din Sibiu, din același an, el prezintă o lucrare cu temă istorică de mari dimensiuni *Intrarea triumfală a lui Traian în Sarmisegetuza*. Compoziția a fost foarte apreciată de către contemporani. Din nefericire, lucrarea s-a pierdut. Se cunosc descrieri ale acesteia din unele documente ale vremii. Pe un fundal în care se observă Sarmisegetuza în flăcări, împăratul Traian apare triumfător înconjurat de legionarii săi. Numeroasele personaje ale dramei erau prezentate privitorului asociate, în raport cu propunerile modelului literar, pe două axe oblice care se intersectează, semnalând punctul de interes al scenei. Poziția personajelor, de o anumită afectare, reieșea tot din sugestii literare.

Sub plan formal, spiritul timpului se manifestă aici prin consistența compozițională și prin alcătuirea rigidă, chibzuit formulată a imaginii. Forma se juxtapune formei, detaliul – detaliului, toate componentele fiind supuse planului de creare a unui ansamblu grandios și impozant. În curgerea lor austeră, contururile marchează sculpturalitatea formelor, intensificată de influențele unui clar-obscur perceput predominant constructiv⁵. Medalia pe

³ Frunzetti 1991, p. 362.

⁴ *Ibidem*, p. 363.

⁵ Drăgoi 1979, p. 11.

care pretențioasă lucrare academică i-o aduce artistului, *Bene-Merenti clasa a II-a*, reprezintă atât eșecul nedeclarat în fața lui Grigorescu care câștigase prima medalie, cât și un indiciu clar al învingerii unei viziuni plastice învechite, în lupta cu puterea revoluționară a noului. Deziluzionat, Sava Henția nu va abandona decât foarte târziu, la cumpăna dintre secole, visul de a crea o frescă exponențială a istoriei naționale.

Subiectele cu motive din trecutul neamului nostru, vor prezenta și după Războiul de Independență un interes crescut pentru artist până la sfârșitul vieții. În 1880 a realizat schița-desen *Legenda Meșterului Manole* și pictura *Punerea pietrei fundamentale la Mănăstirea Curtea de Argeș*. Lucrările *Ștefan cel Mare și polonezii după bătălia de la Codrii Cosminului* (aproximativ 1897), *Moartea lui Ștefan cel Mare* (aproximativ 1897) sunt concludente, în special prin titlurile și subiectele lor, proiectate ca legende eroice omagiate de popor, prin manifestarea însușirilor lor politice, etnice, etice și culturale.

Cu toate că elanul narativ din tinerețe lipsește, acestea fiind mai mult schițe cu caracter documentar-scenografic, modul în care pictorul creează lucrările de inspirație istorică este marcant, implicând deșteptarea și sprijinirea conștiinței naționale. În anii care au urmat Războiului neatârării, când în țară se tratează aspecte de factură social-politică esențiale pentru întregul popor român, Sava Henția își îndreaptă atenția asupra unor evenimente istorice deosebit de bogate în mesaje pentru actualitatea interesată de afirmarea și înfăptuirea unității naționale.

Sava Henția a fost un artist receptiv la semnificațiile evenimentului istoric contemporan, el participând ca voluntar la războiul pentru dobândirea independenței naționale din 1877. Astfel, un capitol semnificativ al operei sale îl formează tablourile și schițele realizate pe câmpurile de luptă din Bulgaria în timpul Războiului de Independență. Bucurându-se de aprecierea doctorului Carol Davila, lui Sava Henția i se înlesnește plecarea pe front, în ciuda infirmității sale, alături de Nicolae Grigorescu, Carol Popp de Szathmary și G. D. Mirea. În calitate de Inspector general al Secției sanitare a armatei, Carol Davila i-a dat pictorului următoarea recomandare:

„Domnului Hintzea Savu profesor de desen la azilul Elena Doamna și Școala Secundară de Fete din București este atașat la ambulanța Marelui Cartier General pe tot timpul războiului [...], toți care vor fi în relațiune cu domnul Hintzea să știe că Dumnealui suferă de surditate aproape completă și pune o oarecare greutate în relațiile sale”⁶.

⁶ *Ibidem*, p. 11.

Din cauza invalidității sale, Henția nu s-a aflat în primele rânduri ale frontului, motiv pentru care a surprins de puține ori asaltul impetuos al bătlăiilor sau forma vitejei eroilor în luptă. El a pictat mai mult scene din culisele războiului, prezentând armata română în repaus și refacere. Ca un adevărat reporter de război, Sava Henția urmează trupele de război de la Corabia, locul de întâlnire al armatei române și până la Nicopole.

A înregistrat în jurnalul său etape din deplasarea și aprovizionarea trupelor (*Bacuri trecând Dunărea pe la Corabia, Podul român de la Corabia, Transport de proviziții pe front, Telegraf de campanie*), elemente definitorii ale vieții pe front în timpul perioadelor de calm dintre cele două tabere adverse (*Ziua de sâmbătă în lagărul de la Calafat*), detalii ale peisajelor zonelor străbătute (*La Corabia, Nicopole*), aspecte din viața țaranilor bulgari (*O familie de bulgari în fața casei*), dar și scene inedite (*Turc fumând narghilea*)⁷. Henția nu idealizează realitatea, aspect ce reiese din duritatea vieții de campanie pe care o redă prin lucrările sale.

Implicarea la războiul neatârării reprezintă o ocazie deosebită de manifestare a aptitudinilor de observator al realității pentru Sava Henția, talent până atunci asfixiat de disciplina austeră a doctrinei academice. Forma cea mai încheată a acestor veleități o reprezintă lucrările în creion și cărbune de pe front. În iureșul bătlăiilor, datele realității se cer înregistrate rapid, astfel încât, desenul devine o necesitate stringentă pentru pictor. Sava Henția își proiectează desenele nu doar ca pe niște schițe, ci și ca pe niște reportaje, mențiuni cu o semnificație de netăgăduit a documentului luate pe viu. Aici, se cerea o expresie rapidă și precisă, instantanee, fulgerătoare, sugerând mișcarea prin cât mai puține trăsături și rezultând dintr-o eliminare a tot ce nu era fundamental subiectului, în timp ce se păstra și se pune în valoare numai esențialul. Doar așa se ajungea ca, prin simplul duct al liniei, fără nici un fel de umbră, să se sugereze volumele, așa cum au izbutit să o facă marii desenatori clasici de la începutul secolului al XIX-lea, de speța lui David și Ingres.

Fig. 1. Turc fumând narghilea

⁷ *Ibidem*, p. 13.

Eliberată de orice efort, imediatețea observării se îmbină cu un instinct magistral al sintezei, reflex formulată; fin observator, pictorul notează rapid aspecte panoramice, desfășurate larg, pe orizontală (*Trecerea Dunării*), dar insistă cu talent și asupra unor ținte reduse, descriindu-le în detaliu și în mod definitor (*Bivnac, Trăsură rusească la Nicopole*).

„Imaginând, pe temeiurile amintirii încă proaspete sau, cel mai frecvent, elaborând după o îndelungată triere a materialului înmagazinat, cu criterii de selecție a imaginilor ce se vădesc a fi opțiuni de ordin intelectual, mai curând decât de gust, Henția ne oferă deosebit de coerent și ca viziune și ca stil câteva dintre cele mai importante și mai autentice opere reflectând realitatea războiului, din câte cunoaște pictura românească”⁸.

În lucrările realizate în ulei, idealul către impunător și afectat este schimbat cu preocuparea uniformă pentru omenesc și veridic. Lucrările sunt efectuate la nivel uman, reducerea semnificativă a dimensiunilor fizice ale tabloului fiind echilibrată de un supliment al aptitudinii artistice, al plasticității. În mijlocul imaginii, executate mai ales larg, pe orizontală (*Bivnac, Gară de mărfuri, Scenă din ciclul 1877*), propensiunea lui Sava Henția înspre epic își descoperă o suprafață potrivită de manifestare.

La evenimentele ce ni se aduc înaintea ochilor iau parte un număr mare de personaje, găsite în ipostaze sau comițând gesturi de o mare varietate, iar existența aproape constantă a animalelor, în special a celor de povară, sporește veridicitatea imaginilor. Reconstituirea minuțioasă este esențială pentru narațiunea ce își are originile în imagine. Decorul natural în care sunt situate scenele este înfățișat cu aceeași predispoziție a detaliului definitoriu. Compoziția, rafinat efectuată, se configurează după linii de forță clare, ce ajută prin dirijarea oblică la impresia adâncimii spațiale. Modul de redare plastică se realizează, preponderent, prin linii, culoarea și lumina fiind percepute ca elemente constructive, nu omogenizatoare. Totuși, există imagini

„[...] în care veridicitatea este certificată și de notația, de stil plein-air-ist, a direcției și intensității luminii, a stării atmosferice din momentul în care se petrece scena [...]”⁹.

Subiect de o profundă valoare în opera artistului, perioada 1877-1878 se arată rodnică atât din punctul de vedere al diversității temelor și al limbajului poetic de recunoaștere vizuală a veridicului, cât și din punctul de

⁸ *Ibidem*, p. 14.

⁹ *Ibidem*, p. 15.

vedere al varietății metodelor tehnice, din această epocă datând primele dintre acuarelele sale.

Lucrări precum *Artilerie română la Calafat* sau *Nicopole - 1877* se disting nu doar ca fiind primele în care pictorul folosește tehnica de mare naturalețe și promptitudine a acuarelei, ci și ca opere punctând un început de drum, cei drept plin de cotituri, spre dobândirea, pe cale coloristică și luminoasă a veridicității naturale, ideal sub impulsul căruia va avea loc stadiul final, de maturitate al creației artistului.

„După această etapă a participării la Războiul de Independență se observă o diversificare a tematicii creației sale, alături de peisaje, scene de gen și naturi statice, portretul rămânând genul dominant, abordat constant și cu preferință de Sava Henția”¹⁰.

Sava Henția's (1848 – 1904) Historic and Patriotic Work. The Independence War of 1877-1878

(Abstract)

The purpose of this paper is to introduce to the larger public the historical and patriotic work of painter Sava Henția who lived and created in a time when the Romanian national movement was in full swing. The painter did not turn a cold shoulder to the expectations and noble ideals awaiting fulfilment. Thus, he largely dedicated his work to those who fought for the glory and independence of the country. Among his most representative paintings of historical and patriotic character, in some visibly influenced by the work of Theodor Aman, are: *Izgonirea turcilor de la Giurgiu în 1594 de către Mihai Viteazul* (The Expulsion of the Turks at Giurgiu by Michael the Brave in 1594); *Intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia* (Michael the Brave's Entry into Alba Iulia); *Lagărul* (The Camp), which is perhaps one of the most important 19th-century Romanina war compositions; *Intrarea triumfală a lui Traian în Sarmisegetuza* (Trajan's triumphal entry into Sarmisegetuza), highly praised by his contemporaries, etc.

Due to doctor Carol Davila, Sava Henția managed to reach the front and execute eye-witness representations of the events. His works, however, present the Romanian troops mostly in their moments of respite and recovery because of the artist's physical disability (deafness). During this experience he shows the qualities of a true fine observer visible in his manner of capturing action and suggesting movement with a minimum of details.

The 1877-1878 time span, a period of profound attachment to the artist has proven to be a fruitful one considering not only the sheer number of themes approached, but also the large variety of techniques employed. From this period date his first watercolour paintings and he also did several sketches and drawings.

¹⁰ Fleșer 2004, p. 4

Explanation of figures

Fig. 1. *Turk smoking nargile*

Abrevieri bibliografice

- Expoziția Aniversară* 1998 - *Expoziția Aniversară Sava Henția (1848-1904). 150 de ani de la nașterea artistului. Catalog.* Alba Iulia, 1998.
- Fleșer 2004 - Gh. Fleșer, *Colecția Sava Henția. Pictură/Grafică. Catalog de expoziție - pictură/grafică - Sebeș, mai 2004*, Alba Iulia, Ed. Altip, 2004.
- Frunzetti 1991 - I. Frunzetti, *Arta românească în secolul XIX*, București 1991.
- Drăgoi 1979 - Livia Drăgoi, *Sava Henția*, București 1979.
- Popescu 1954 - M. Popescu, *Sava Henția*, București, 1954.

Cuvinte-cheie: pictură, academism, ulei pe pânză, acuarelă, război, independență
Keywords: painting, Academism, oil painting, watercolour, war, independence.